

Богдан ЖЕПЛИНСЬКИЙ,
Дарія КОВАЛЬЧУК,
Мирослав КОВАЛЬЧУК

КОЛЯДИ І СПІВАНКИ, ЗАПИСАНІ ДМИТРОМ ДІДУШКОМ, ДУДАРЕМ З ГУЦУЛЬЩИНИ

Дуда — (волинка, коза; бойк. — міх; гуц. — дудка, дутка; локал. гуц. — дудки) — один з найдавніших музичних інструментів у різних народів світу [1, с. 663]. Дуда складається з виготовленого із вичиненої козячої, овечої (вовною всередину), чи телячої шкіри міха, який є гнучким резервуаром повітря. У цей міх вмонтовано, найчастіше, три дерев'яні гнізда («головки», «головички»), куди вставлено ігрові дерев'яні трубки («цівки») й «сисак» для вдування повітря, де міститься клапан, що перекриває вихід повітря назад. Джерелом звуку в них є одинарні (найчастіше), або подвійні трости — «пищики» чи «голосники» [1, с. 664].

Часто «дударі» чи «дудники», граючи на дуді, водночас співали пісень під власний акомпанемент. В Україні дуду використовували мешканці Карпат. Відомими центрами виготовлення й гри на дуді були: містечко Верховина (кол. Жаб'є), села Верхній Ясенів, Буковець, Красноїлля, Устеріки та далі міжріччя Черемоша: селища Хороців, Білоберезка, Тюдів, Бистрець, Яблуниця та ін. Дуда як сольний пастиший інструмент збереглася на території Західної України. На Поділлі й Правобережжі дуда побутувала також як сільський мандрівний інструмент.

Під час етнографічної фольклорної експедиції, що її організував і провів у 1968 р. Богдан Михайлович Жеплинський — тепер заслужений працівник культури України, були зібрані творчі біографії виконавців на дудах — дударів. Поряд із фіксацією життєписів дударів учасники експедиції записували репертуар дударів, робили фотознімки [6, с. 12—13]. Учасниками цієї експедиції були члени дитячо-юнацької капели бандуристів «Струмок» ПК м. Новий Розділ Миколаївського р-ну на Львівщині.

Під час експедиції відбулося знайомство Жеплинського Б.М. з дударем Дмитром Дідушком, краєзнавцем, ветераном війни і праці, що проживав в с. Красноїлля Верховинського р-ну Івано-Франківської обл. Він умів грати на українських народних інструментах, зокрема на дуді (козі, міху). Д. Дідушко заохотив учасників фольклорної експедиції до творчої роботи. Ентузіасти побували в селах Верховина, Красноїлля, Ворохта, де особисто зустрічалися з дударями, гостювали у їхніх сім'ях, побували на празнику біля церкви в с. Красноїлля [6, с. 11—16].

Учасниками експедиції були записані творчі біографії дударів Баюрака М.М., Додяка (Додека) М.В., Жикаляка Д.Т., Івасюка В.М., Кречуняка Ю.П., Мартищука І.М., Михайлюка К.С.,

Могура В.І., Полека В.О., Понеполека І.Ф., Савчука І.С., Тафійчука М.М., Шекеряка А.О. Шкрібляка М.М. та інших.

Таким чином зібрані творчі біографії дударів лягли в основу статей авторів Жеплинського Б.М. та Дідушка Д. «Верховинські дударі», що були опубліковані в часописі «Гуцульщина» в 1990 р. [3, с. 2] та в журналі «Бандура». — 1992. — № 39—40 [4, с. 30—38; 2, с. 124]. Богдан Жеплинський і Дмитро Дідушко виступили з доповіддю «Верховинські дударі» під час наукової конференції «Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні» в рамках проведення Першого Світового конгресу гуцулів в м. Івано-Франківську 17—23 серпня 1993 р. [5, с. 71—75; 7, с. 13].

Далі Б. Жеплинський продовжував листування з дударем Д. Дідушком. Побував Д. Дідушко і у Львові в помешканні Б. Жеплинського. Серед листів від Д. Дідушка до Б. Жеплинського, які збереглися в родинному архіві Б. Жеплинського знайшлися записи текстів цікавих колядок та співанок, що були записані Д. Дідушком. Тексти цих колядок, складають один з розділів книги Б. Жеплинського, Д. Ковальчук, М. Ковальчук, Д. Дідушка «Дударі», яка вийшла друком у травні 2017 у видавництві «Растр-7» у Львові [10, с. 110]. Презентація цієї книги відбулася на День Матері в актовій залі ЛНУ ім. І. Франка [8, с. 3; 9, с. 4]. Автори книги сподіваються, що опубліковані тексти колядок увійдуть до репертуару відомих фольклорних колективів.

1. КОЛЯДИ

Дударі часто супроводжували гурти колядників під час Різдвяних свят. Далі подаються фольклорні матеріали — тексти гуцульських коляд, записані дударем Д. Дідушком, що збереглися в архіві Б. Жеплинського. Орфографію текстів збережено згідно з оригіналом.

КОЛЕДА ПРО РОЖДЕСТВО ХРИСТОВЕ

Славен Єс, Боже, по всьому світу

Приспів: Гий, дай Бо-же!

(повторюється з кожною стрічкою)

И по всіх церквах, по монастирях...

По монастирях, по людських домах...

Ми до вас прийшли вас повитати,

Вас повитати, повинувати.

Дідушко Дмитро

Блощичак Мирон

*Цими світками тай Різдвяними,
Бо ми послані та й від святині,
Та й вам скажемо файну піснючку
За Ісуса Христа народженого...
Пречиста Діва, Мати Христова,
На святе Різдво сина вродила.
Єго вродила, файно вповила,
В біленьке шматє в есла вложила.
В містечку злотнім та в Вифлеємі
Ой, з'явилася звізда на небі.*

Жеплинський Богдан Михайлович

Роман та Богдан Жеплинські працюють над обробкою української народної пісні

Світит Господу, Пречистій Діві.
 Та й злинули з неба ангели,
 Та й дали знати пастирям в полі:
 «Ой, ви, пастиря лишайте коні,
 Идіт в Вифлеєм Христа витати».
 Вни скоро бігли до Вифлеєма,
 Христа витали, поклін віддали.
 Відти йшли у мир розказувати,
 Шо ся народив Христос — Месія.
 А тота зізвізда шо си з'явила,
 В Восточним Краю вна засвітила,
 Трьох царів Перских розвеселила.
 Шо йшли шукати, Христа витати
 Тоти три царі си владували,
 Шо ясну зізвізду на небі вздріли... (2 рази)
 Свої корони вни повбирали,

Дорогі дари з собов забрали.
 Вни повернули до Єрусалима,
 Тай уступили вни до Ирода.
 «Помай Бог здоров, царю Ироде,
 Ми повернули Вас си спитати,
 Шо в Вашім Краю типер чувати,
 Бо ясна зізвізда дала нам знати,
 Шо си народив Христос — Месія».
 Ирод приказав в книгах шукати,
 А в книгах найшли, шо в Вифлеємі.
 Ой, мовит Ирод трьом царям Перским:
 «Идіт витайте, до мене вертайте,
 Витак буду йти и я витати».
 Ирод ни гадав Христа витати,
 Але погадав Христа истяти.
 Тоти три царі вже виступали,
 Вже виступали вни вид Ирода.
 Знов їм та зізвізда во слугі стала,
 Пишно їх вела до Вифлеєма,
 Там, над вертепом си встановила.
 Ввійшли три царі до Божої стайні.
 Найшли дитячко з Божов Матков.
 Свої корони вни поздоймали,
 Дорогі дари порозливали,
 Та й на коліна поприклякали.
 Дали на поклін миро та кадило,
 А яко царю — срібло та й золото...
 Христа витали, поклін виддали,
 Заплату взяли небесну за то,
 Та й іншим путем си завернули,
 З устидом царя в краю лишили...
 Ирод злостивий швидко змитавси,
 Швидко змитавси, та й засмутивси,
 Шо Цар Предвічний нам народивси.
 Сказав в Вифлеєм войсько пислати,
 До двох літ дітей всіх витинати.
 Ой, злинули з неба ангели.
 Та й дали знати в сні Йосифови:
 «Тікай з Дитятком, Божою Матков».
 Йосиф з дитятком й Мати пуймує,
 Та й до Єгипту з Христом ступає,
 Нехай же Ирод вічно згибає.
 Наш Цар рожденний всіх потішає.
 Ми нині онім всі веселімся,
 А Різдву єго низько вклонімося,
 Шоби нам зволив в шестю прожити,
 По смерти в небі из ним царити (конец коляди).

Славен Єс, Боже, по всему світу,
 Та й Ви є славен наш Господарю:
 Наш господарю (... ім'я...)
 Ми вас вінчуєм шестем, здоров'єм
 Прибутком добрим та й віком довгим!
 Цими светками тай Різдвяними,

Витак прийшлими та й як земними.
 Ой, дай же Боже в цей дім здоров'я,
 В дім здоров'я на челядочку,
 По двору шестя на худобочку.
 Та все в радості та в веселости
 Всей рік від року токма до віку!

Конець

Береза дзвонить у дзвінок і всюди ще словами:
 «Вінчуємо Вам шестем, здоров'єм многая літтям
 щасливого життя!!!». Господар: дякує коледникам
 за коляду, за вінчовання і обдаровує на церкву гро-
 шей, стільки він втекає (з змозі дати!).

КОЛЯДА — ДЯКУВАННЯ СТОЛОВИ¹

Дякуємо Господу Богу, Дай Боже!
 Господу Богу, Господареви..... і т. д.
 Господареви, Єго Газдини,
 Єго газдини та й їх дітям,
 Ой, їх дітям та й домови,
 Ой, домови та й столови,
 Ой, столови та й дарови,
 За хлібоїння, за поставління,
 Та й за питтєчко, за доносіння.
 Гречний пане, пане.... (ім'я).....

(віншування)

Дай вам, Боже, у полі врожай,
 У полі врожай, а в току буйно.
 А в току буйно, в пасіці рійно.
 В пасіці рійно, в коморі повно.
 А в дому склинно на челядочку,
 По двору шестя на худобочку.
 Най же вам буде Бог на дорозі,
 На кожнім місци, на переході.
 На кожнім броду на перевозі.
 Ой, шоби ви ше всі дочекали
 На другий рік у своїм домі.
 У своїм домі гостей приймати,
 А їдлом — питєм бечелувати,
 А сріблом — золотом обдарувати.
 За цим словом будь ми нам здоров
 Ни сам из собов, з своєв челядов.
 З своєв челядов та й з сусідками
 Та й из усіма приятелями
 На многа літа мирного свята.
 Дай Боже!

¹ Примітка: Якщо господар приймає коледників обідом,
 чи вечерєю, то після їди коледники всі встають і, стоя за
 скрийкою і про водом берези, коледують коляду «Дя-
 кування столови», з приспівом: — «Дай, Боже!» після
 кожного куплету. Повторюється два рази, а в селах За-
 магора, Верховина, К. Полена — один раз.

Костюк Остап Ігорович

Кумлик Роман Петрович

КОЛЯДА ДІВЦІ

Ой, в лузі, лузі та й при долині
 Ой, там садочок новосажений.
 Новосажений, та й обстрежений.
 А в тім садочку золоті крісельця,
 А тих крісельцях пишна дівочька
 Пишна дівочька та й (ім'я)
 В крісельцях сиди, яблучко держи.
 Приходи ид ній рідний дідичок:

Кушлик Любомир Петрович

Левицький Віктор

«Моя донечко, вери ми яблучко».
 «Я Вам ни вержу — милому держу».
 Приходи ид ній єї мамочка:
 «Донечко моя, вери ми яблучко».
 «Я Вам ни вержу — милому держу».
 Приходи ид ній єї миленький:
 «Моя миленька — вери ми яблученько».
 «Ой Тобі вержу, бо Тобі держу,
 Ти — мій миленький, мій солоденький.
 Єк Тебе нема, то мені зима.
 Єк Ти приходиш, мені солодиш».

Ой,..... (ім'я) дай Тобі, Боже,
 Дай Тобі, Боже, вік вікувати.
 Вік вікувати та й газдувати.
 Ой, газдувати, діточьки мати.
 Діточьки та й подружити.
 Ой, дівчиночко, ми те вінчуєм
 Злоченим вінцем — пишним парубцем,
 Щобисте разом всі дочекали.
 За оцим столом, ой, вінки шити.
 Ой, вінки шити та й позлотити.
 На чоло класти, в церкву попасти.
 Ой, дай Вам, Боже, в городі зілля.
 В городі зілля, в хаті весілля.
 В городі зілля та й рожевого.
 В хаті весілля, ой, веселого.
 Ой, дівочко, ми те вінчуєм
 Пишним легінем, ек королем
 На многі літа любого світа!

КОЛЕДА ЗА ВИДОРШІ

Новая радість в світу з'явила —
 Пречиста Діва дитя вродила.
 Єк го вродила, файно вповила.
 В біленькі шмати в єсла вложила.
 В містечку злотнім та в Вифлеємі.
 Тоди злинули з неба ангели.
 Пречисту Діву вни обступили.
 Єк би то вдати, дитє назвати.
 Назвіте Єго святим Рождеством.
 Пречиста Діва то не злюбила,
 Бо на Рождество єго вродила.
 Назвімо Єго та й Светим Збором.
 И це Пречиста та й ни злюбила.
 Бо я на Збора та й Субир мала.
 То назвім Єго світним Василем.
 Пречиста Діва то не злюбила,
 Бо на Василя обрізувала.
 То назвім Єго Ісусом Христом.
 Пречиста Діва си владувала,
 Шо Єї дитя Христом назвали.
 Та й тогди взєла та й покликала,
 Та й покликала тогди Ивана,
 Тогди Ивана та й Христителя.
 Исхрестити мені сотворителя.
 Узєли Христа на Йордан ріку.
 Иван Хреститель водов зсипав.
 Тогди Дух Светий голубом літав.
 Отец предвічний з неба говорив:
 «Цєго слухайте, це мій Син любий,
 Хто ме слухати буде спасенний.
 Там си з'явила прєсвітла Тройця.
 Иван Хреститель та й наказував
 Трійці робити — вогнем палити.

Вогнем палити, водов гасити
Коли ш то було тай на Видоршії,
Та на Видоршії на Йордан — воді!

Конеу

Славен Єс, Боже,..... віншування.

КОЛЕДА ЗА СТРАСТИ ХРИСТОВІ²

За Ісуса Христа Пресвітліщого
Єк Ісус Христос по землі ходив.
По землі ходив, з людьми говорив.
И на цій землі він смерти дожив.
Що в неділеньку та й на бечкову,
Єк йшов Христос до Єрусалима,
За Христом ишли тогди народи
Бечки ломали, землев метали.
Христу дорогу туди стелили.
Єк прийшов Христос до Єрусалима,
Та й став він собі на серед міста,
Уздрили его погані жиди.
Ймили Христа, в лану заковали,
Та й женут Христа перед Пилата.
Вельможний царю — царю Пилате,
Ми Вам привели нового Царя.
Нового Царя, неприятеля,
Що краєм ходит, міста бунтуєт.
Пилат відповів: «Стійте всі, люде,
Я на цім Царю вини не вижу».
Погані жиди всі закрічели:
«Пилате, Царю, розпніте Єго!»
Пилат тогди зрік: «Дайте ми води.
Дайте ми води умити руки».
Та й тогди всудив: «Женіт на гору.
Там го розпніте, на хрест прибийте».
Узели Христа вже й вид Пилата,
Поштуркуючи, в личко плюючи,
А по три жиди хрест завдаючи.
Вигнали Христа верхи на гору,
Зверхи на гору, гору Голгофту.
Там го розпняли, на хрест прибили.
Сухенькі ніжки на купу склали,
Тоненькі ручки розм'єлювали,
Терновий вінчик на челу клали,
Та й гостров піков в серце бодали,
А Христос Святий головку склонив,
В великих муках житє закінчив.
Тогди на небі сонце стемніло,
А в котру днинку то у п'єтнюньку
Там си сходили вірні Христови.
Вірні Христови, та й Апостоли.
Христове тіло вни випросили.

Христа здоймили, в гріб заховали.
Невірні жиди ше й ни вірили,
Велику печать на гріб поклали,
И тверду варту постановили.
Там Христос лежав до неділеньки
А в неділеньку, у День Великий
У День Великий, на наш Великдень
Сонце сіяє, Бог воскресає
У своїй славі з гробу устає.
Нас многогрішних, всіх потішає.

Конеу

Закінчення «Славен Єс, Боже»..... Віншування

2. СПІВАНКА

(про життя Верховинців в ХІХ—ХХ століттях)

Та слухайте, побратими, це давно минуло
Коли в наших та Карпатах ше людий ни було.
А витак си дізнавали, шо тут можна жити.
Та й зачели у Карпати люди заходити.
Та й зачели заходити в зелені Карпати,
Стали ліси корчувати, хатки будувати.
Уни хатки будували, тримали маржину,
Та й овечок цілі стада собі на одежину.
А по чотири пари волів, по дві пари коней,
Такий тогди називався газда гоноровий.
Такий тогди називався газда гоноровий,
За тото лиш Бога просив, шоби був здоровий.
Задудніли сиві коні на високім мості,
Рехтуйтеся Верховинці, бо йдуть до Вас гості.
Виїхали пани царські, люди їх витали:
«Але шо, Ви, за панове?» — у них си питали.
«Ми є собі пани царські. Ви нас не питайте,
А маєте землі много нам податок дайте».
«Ми ни можем, пани царські, Вам податок дати,
Бо землі багато маєм треба поміряти».
Та зміряли анжініре гори тай долини,
Тогди пішли поміряти Горі полонини.
А єк вони поміряли, податки вложили,
То податки ни великі газди поплавили.
А податки уладили, ніхто ни смутився,
Продав одну коровину та й гет оплатився.
Та й чи чули побратими, шои була за справа,
Шо з-за того ще й в горах панщина настала.
Прийшла війна, усе пішло настрит головою,
Бо поляки повтікали за кордон юрбою.
Прийшли німці, цілу Польщу та й завоювали,
Лишень нашу Галичину москалям віддали.
Прийшли до нас большевики — красномовні люде,
Здавалося, шо рай настав і біди ни буде.
Виходили політруки, гарно говорили,

² Початок, як в першій коледі, з приспівом: «Гий, дай, Боже!» і 2 рази.

Як ви тяжко, браття милі, з поляками жили.
 І зажили із початку люди наші мило,
 Поки врешті, так из мішка, показалося шило.
 Прийшли до нас благодатні звані поставками,
 Вовну, м'ясо та й ще децю поволеньки брали.
 Хочь ни страшно, все це було так як на початок,
 Далі позика, культ збори і грубий податок.
 Зажурились люди наші, звані куркулями,
 Уже прийшлося нам пропасти тут з большевиками.
 А найгірше, брате, було, це вже гет погано,
 Легав у вечір та й сам ни знав, єк устане рано?³
 Чи ни прийдуть, серед ночі, ті енкаведисти,
 Та й на самохід, на чорний, ни заставлят сісти.
 Помчав чорний самохід, в доли помежи горами,
 Так ни один газда опинивси доживати тими Сибірями.
 Отак люди помаленьки жили-проживали
 І звільнення із дня-на-день якогось чекали.
 Прийшло літо, місяць червень майже проминає,
 Утішились наші люди німець — наступає.
 Як засунув німець рило — москалі тікають,
 Люди тішуться, та й щиро Господа благають.
 Щоби поміг большевиків щасливо нагнати —
 Отоді ми вже свободу будем собі мати.
 Прийшла врешті і свобода тота довгождана
 Хоч відразу було видно, що це лиш обмана.
 Бо нимного, брате, зміни тої наступило,
 Котре було лиш червоне, тепер почорніло.
 Замість слово про поставки прийшло інше слово
 Ни вимовне, бо язик ми скрутити готово
 (kontihent).

Коли масло ти сколотиш, брате, стережися
 Ни їш єго, бо в животі тобі попсується.
 Виднеси його по скоріше, то дістанеш гроші
 Золотого тот три і пів, кілограм хороший.
 Коли вівцю ти обстрижеш — урожай ни Боже,
 Вовну з хати, кажу тобі, хтось украсти може.
 Виднеси ти її скоріше та й у кооперативу,
 Там спокійно най полежи готово й щасливо.
 Та й ще проект такий чув я страшний, друже-брате,
 Шо ше мають із челіди волосє обстригати.
 Бо держава, брате, шерсти дуже потребує
 Бо, здається, що знов війна в фронті зазмує.
 А ше одна справа була бодай би пропала
 Ни одному із нас, браття, тут страху нагнала.
 Бо це тота Німеччина, там всі молодії
 Пішли на фронт, а у дома залишились лиш одні старії.
 А роботи там багато, треба обробити,
 То з нас дехто в Німеччину мусів відходити.
 А то справа тяжка, брате, хату покидати,
 Пускатися на чужину чужим працювати.
 І боєлиси усі цього, ще гірше, єк біса,

Коли кажут — в Німеччину то краще до ліса.
 Я ще більше розказав би, а повірте, боюся,
 Єк учує якийсь дїтько, бігме не устоюся.
 Язык мені відрубуют наші добродії,
 Коле в очі вірна правда, та шош я удію.
 Люблю правду розказати, та хоч не до ладу,
 За це, мабуть, ше дес колись у клопїт попаду.
 Більше скажу, пане-брате, Вам хїба на ушко,
 А співанку цилу зложив ше Петро Дїдушко³.

Пояснення окремих слів:

Маржина — домашня худоба всіх видів.

Рехтуйтеси — готуйтеси.

Анжініре — інженери-мірники (землеупорядники).

Горі, в горішя — в гори, в полонини.

Настрим — насторч головою, безладно.

В доли — в низи, на Поділля і дальше.

Челідь — жінки-молодиці, яких стригли за інтимні зносини з мадярами, німцями і т. д.

1. Грицик М. Дуда / М. Грицик, М. Хай // УМЕ. — Київ, 2006. — С. 663—664.
2. Гуцульщина у Львові. — Львів : Тиса, 2012.
3. Жеплинський Б. Біобібліографічний покажчик / Богдан Жеплинський; уклад. М.З. Литвин, І.В. Морозова; відп. ред. Л.В. Снісарчук // НАН України; Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. — Львів, 2011. — С. 124, 126, 136.
4. Жеплинський Б.М. Верховинські дударі / Б.М. Жеплинський, Д. Дїдушко // Гуцульщина. — 1990. — № 3, 4. — (Додаток до Верховинської районної газети: № 76—78, 98—100).
5. Жеплинський Б.М. Верховинські дударі / Б.М. Жеплинський, Д. Дїдушко // Бандура. — 1992. — № 39—40. — С. 30—38.
6. Жеплинський Б. Верховинські дударі / Б.М. Жеплинський, Д. Дїдушко // Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні: Матеріали наук. конф. Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17—23 серпня 1993 р. — Івано-Франківськ, 1994. — С. 71—75.
7. Жеплинський Б.М. Дударі / Б.М. Жеплинський, Д.Б. Ковальчук, М.М. Ковальчук та ін. — Львів : Растр-7, 2017. — С. 91—97, 105—107.
8. Ковальчук Дарія. Лірницький Великдень у Львові / Дарія Ковальчук // Яворівщина. — 2016. — № 38—39 (2539—2540). — 26 травня.

³ Записано від Дїдушка Петра Дмитровича («Гротовий»), с. Голови 2.07.1971 року.